- Povarenkov, 2002 – Povarenkov YU. P. Psihologicheskoe sodержanie professionalnogo stanovleniya cheloveka / YU. P. Povarenkov. – M.: Izd-vo URAO, 2002. – 160 s.
- Subbotina, 2011 – Subbotina L. YU. Formirovanie professionalnoy gotovnosti studentov k samostoyatelnoy deyatel'nosti. / L. YU. Subbotina // YArslavskiy pedagogicheskiy vestnik. – 2011. – № 4. – Т. II. – S. 295–298.
- Shipilova, 2007 – Shipilova E. V. Formirovanie psihologicheskoy gotovnosti studentov-psihologov k professionalnoy deyatel'nosti : avtoref. dis. na soisk. nauch. stepeni kand. psihol. nauk : spets. 19.00.07 «Pedagogicheskaya psihologiya». – Moskva, 2007. – 20 s.

УДК 316.334.22:130.123(092)

DOI 10.31470/2308-5126-2019-45-2-130-135

Ольга Стрілець,

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри мистецьких дисциплін і методик
навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди».*

E-mail: ostrilets5@gmail.com

ORCID 0000-0003-1797-3784

Olga Strilets,

*Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor of
the Department of Art Disciplines and
Teaching Methods of the SHEI «Pereiaslav-
Khmelnitskyi Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University».*

ПОГЛЯДИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО НА ПРАЦЮ ЯК ДУХОВНУ ПОТРЕБУ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

У статті розглянуто питання актуальності формування у підростаючого покоління духовних цінностей. Розкрито важливість педагогічних порад великого педагога Василя Сухомлинського щодо праці, як засобу виховання: «високоморальної, гуманістично спрямованої, фізично досконалої, естетично розвиненої особистості відданої своєму народові, своїй Батьківщині, яка не є байдужою до горя й біди інших людей, яка співчуває іншому та в разі потреби надає йому допомогу». Здійснений ретроспективний аналіз праць Василя Сухомлинського дозволив зробити висновок, що педагог надавав великого значення саме духовному вихованню дітей і стверджував про те: «що ідеал – це духовна серцевина особистості. Прагнення до ідеалу – це перший поштовх, стимул до самовиховання, без якого духовне життя особистості не є повноцінним». З огляду на це, вченому-педагогові важливим бачиться розвинути у підлітків, юнаків і дівчат здатність бути вихованими, навчити їх виховувати самих себе. Обґрунтовано, що ідеї В. О. Сухомлинського щодо духовного виховання підростаючого покоління засобами праці були, є і будуть актуальними завжди.

Ключові слова: духовні цінності, високоморальність, ідеал, самовиховання, праця, творча особистість, емоційно-естетичне виховання, творча праця.

The article deals with the relevance of the formation of spiritual values in the younger generation. The importance of the pedagogical councils of the great teacher Vasily Sukhomlinsky about labor as a means of education is revealed: if necessary, assists him. A retrospective analysis of the work of Vasily Sukhomlinsky led to the conclusion that the teacher attached great importance to the spiritual education of children and argued that «the ideal is the spiritual core of the personality. The pursuit of the ideal is the first impetus, the incentive to self-education, without which the spiritual life of the individual is not complete». As the term, the word «spirituality» is used in such sciences as philosophy, ethics on the definition of different concepts in one way or another tangible to the inner world of man. Spirituality is an ideal, to which the person sought and aspires to his own development, orientation to higher, absolute values, as well as the manifestation of the maturity of the psyche of the personality of the activity of the signaling system. The pedagogical problems of V.O. Sukhomlinsky are related to the problem of the formation of the spiritual nature of one of the third places. About the goal of the book of books and statuses, and the very same: «The Holy Spirit of the People of Our Hour», «The Spiritual Life of the Collective Collective», «The Spiritual Culture», «Creativity Is the Impetus of Spiritual Life» vihovannya.

V. O. Sukhomlinsky convinced in his article «Work in the spiritual life of a teenager» What does an idea mean: labor is the basis of all-round development? In practical work with children and adolescents, this means that from the work there are strong strands of intellectual, moral, aesthetic, emotional, physical development until the formation of the ideological, civil basis of the individual. Education and labor can not be simplified, as practical consolidation, verification of the practice of knowledge acquired in the class. This problem is deep and sophisticated: mental development - labor, reason - labor.

Spirituality as high is opposed to the low, imperfect, vulgar, immoral, sinful. Considering this, it is important for a teaching scientist to develop in adolescents, boys and girls the ability to be educated, to teach them to educate themselves. It is substantiated that the ideas of Sukhomlinsky on the spiritual education of the younger generation were the means of labor that are and will always be relevant.

Keywords: spiritual values, visokomoralnist, ideal, self-education, work, creative personality, emotional and aesthetic education, creative work.

Постановка проблеми. Концептуальні положення щодо розвитку глибоко духовної та творчої особистості на ідеях національного відродження України знайшли відображення у Конституції України, Законах України «Про освіту» (1991), Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1994), Національній державній комплексній програмі естетичного виховання (2006) та ін. Ці та інші документи декларують право кожної особистості на художньо-естетичний розвиток, визначають пріоритети національної освіти щодо формування особистості на культурних, мистецьких, естетичних, духовних, загальнолюдських і національних цінностях.

Видатний український педагог Василь Олександрович Сухомлинський стверджував, що «працю називають могутнім вихователем, але її виховна сила ще не розкривається тоді, коли руки підлітка чимось зайняті. Праця, відірвана від ідейного, інтелектуального, морального, естетичного, емоційного, фізичного виховання, від творчості, від інтересів, від багатограних відносин між вихованцями, стає повинністю, яку їм хочеться швидше «відбути», щоб залишилося більше часу на більш цікаві справи.

Великим злом у багатьох школах є те, що праця не стає духовною потребою. Це збіднює духовне життя людини в роки становлення його поглядів, переконань. Лінь часто розквітає як тяжка біда і порок не тому, що людина нічого не робить, а тому, що робота не надихає, чи не одухотворяє його, не залишає позитивного сліду в емоційній пам'яті» [Сухомлинський, 1980: с. 612].

За тлумачним словником української мови слово першооснова *духовність* пов'язана з внутрішнім психічним життям людини, її моральним світом. Як термін слово «*духовність*» використовується у таких науках, як філософія, етика на означення різних понять так чи інакше дотичних внутрішньому світові людини. Духовність – це ідеал, до якого прагнула й прагне людина у її власному розвитку, орієнтація на вищі, абсолютні цінності, а також це є прояв зрілості психіки особистості діяльністю сигнальної системи.

Духовність як високе протиставляється низькому, недосконалому, вульгарному, аморальному, гріховному. Незважаючи на абстрактність поняття, в узусі дуже часто слово *духовність* використовується як конкретна якість чи мало не реально існуюча субстанція, про що свідчить слововжиток на зразок «людина великої духовності», «дефіцит духовності в суспільстві» тощо [Словник української мови, 1971: с. 445].

Філософи (О. Бердяєв, В. Соловйов, О. Лосєв та ін.) і педагоги (Г. Бріль, І. Бужина, О. Барабаш, Н. Кузнецова та ін.) «духовність» ототожнюють з духовною культурою, розглядають її як поведінковий аспект. Інші вчені (М. Каган, І. Силуянова, В. Стрелков, В. Федотов та ін.) вбачають у духовності внутрішню якість особистості, один із чинників свідомості людини.

У педагогічній спадщині В. Сухомлинського проблема формування духовності посідає одне з провідних місць. Про це засвідчують його книги і статті, а саме:

«Духовний світ людини нашого часу», «Духовне життя шкільного колективу», «Духовна культура», «Творчість – могутній стимул духовного життя», «Обмін духовними цінностями», «Праця і моральне виховання» і таке інше. Під духовно вихованою людиною В. Сухомлинський розумів високоморальну, гуманістично спрямовану, фізично досконалу, естетично розвинену особистість віддану своєму народові, своїй Батьківщині, яка не є байдужою до горя й біди інших людей, яка співчуває іншому та в разі потреби надає йому допомогу» [Сухомлинський, 1980: с. 707].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творення духовного світу особистості дитини постає в спадщині В. Сухомлинського як категорія педагогіки, психології, філософії. Це відображено в публікаціях про нього і в дослідженнях його науково-педагогічної діяльності, зокрема в дослідженнях таких науковців: Є. Андрєєва, М. Антонєць, І. Бєх, Л. Бондар, А. Борисовський, Л. Петрук, Т. Паніманська, О. Савченко, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко. Значним внеском у вивчення життя та практичної діяльності, складових педагогічної системи В. Сухомлинського стали праці М. Антонця, І. Бєха, А. Богуш, М. Богуславського, В. Бутєнка, М. Вашуленка, Г. Волкова, С. Заволоки, І. Зязюна, В. Кузя, Н. Ничкало, М. Мухіна, В. Паламарчук, А. Розєнберга, В. Смаля, М. Сметанського, В. Хайруліної та ін.

Окремим аспектам педагогічної системи В. Сухомлинського присвячені кандидатські дисертації М. Библюка, А. Бика, Л. Бондар, Т. Будняк, М. Левківського, А. Луцюка, Л. Мілкова, І. Остапйовського, Т. Остапйовської, О. Петренко, Л. Петрук, Л. Сіднєва, О. Соколовської, З. Шевців, К. Юр'євої. У дослідженнях цих науковців визначено внесок В. Сухомлинського у розвиток різних напрямів вітчизняної педагогічної науки. Зокрема, широко розроблене В. Сухомлинським питання естетичного виховання молодших школярів, що стало предметом наукового дослідження Т. Будняк. До розгляду цієї проблеми зверталися також у кандидатських дисертаціях Л. Петрук «Виховання школярів засобами народної педагогіки у творчій спадщині В. О. Сухомлинського».

Мета статті – проаналізувати погляди В. Сухомлинського на проблему формування духовності у молодого покоління засобами праці. Адже у своїй діяльності педагог відводив праці центральне місце у вихованні дітей. Акцентувати увагу на його думки про значення праці в розвитку і становленні особистості, виховання любові до праці, ставлення до праці, формування внутрішньої потреби в праці, радість праці, формування трудової культури як однієї з важливих складових духовності людини.

Виклад основного матеріалу. Науково-педагогічні праці великого українського педагога В. Сухомлинського сповнені духовними ідеями, хвилюючими роздумами, глибокими поглядами, цінними рекомендаціями щодо духовного виховання підростаючого покоління. Василь Олександрович був переконаний у тому, що гуманне громадянське суспільство можуть побудувати лише люди гуманні, толерантні, здатні до усвідомлення себе як вищої цінності, які мають бажання удосконалити життя громадян власної держави.

В. Сухомлинський вважав, що ідеал – це духовна серцевина особистості. Прагнення до ідеалу – це перший поштовх, стимул до самовиховання, без якого духовне життя особистості не є повноцінним. З огляду на це, вченому-педагогові важливим бачиться розвинути у підлітків, юнаків і дівчат здатність бути вихованими, навчити їх виховувати самих себе. «Здатність бути вихованим – це

чутливість душі, чутливість серця вихованця до найтоншого відтінку слова вихователя, до його погляду, до руху, до посмішки, до задумливості й мовчазності...» [Сухомлинський, 1976: с. 496].

У своєму творі «Праця у духовному житті підлітка» В. Сухомлинський переконував «Що означає ідея: праця – основа всебічного розвитку? У практичній роботі з дітьми та підлітками це означає, що від праці йдуть міцні нитки до інтелектуального, морального, естетичного, емоційного, фізичного розвитку до становлення ідейної, цивільної основи особистості. Навчання і труд не можна представляти спрощено, як практичне закріплення, перевірку на практиці знань, одержаних на уроці. Ця проблема глибока і витончена: розумовий розвиток – праця, розум – праця. Уміле вирішення цієї проблеми у вихованні підлітків має особливе значення. Знайти таку працю, яка б розвивала розумові сили і здібності, вводила б людину у світ творчості – одна з головних завдань розумового і трудового виховання. Праця стає основою гармонійного розвитку особистості також тому, що в трудовій діяльності людина стверджує себе як громадянин, переживає почуття громадянської гідності. Він відчуває, що здатен добувати не тільки хліб насущний, але й матеріалізувати свій розум, свою творчість. Громадянське повинно бути не у дзвінкому вислові, а у душі – це одне з найважливіших правил трудового виховання. Відчуття громадянської значимості праці – це разом з радістю пізнання, світосприйняттям надзвичайно сильний емоційний стимул, що одухотворяє нелегку працю, а праця тільки тоді виховує, коли вона нелегка. Єдність праці і емоційно-естетичного виховання досягається тільки тоді, коли людина, пізнаючи світ працею, створює красу, стверджуючи цим в собі відчуття краси праці, творчості, пізнання». [Сухомлинський, 1976: с. 613].

У роботах «Пависька середня школа», «Духовний світ школяра», «Як виховати справжню людину», «Народження громадянина», «Праця і моральне виховання» праця викладена В. Сухомлинським як духовно-гуманістична система виховання, що ґрунтується на таких методологічних положеннях: а) духовність є однією з найвищих цінностей, моральним виміром людської життєдіяльності, джерелом її етнічної самостійності; б) на формування духовного світу особистості впливають не тільки суспільні відносини, а й специфічне середовище, в якому відбувається становлення особистості; в) процес становлення духовної культури ґрунтується на принципах комплексного й системного підходів у вихованні, включаючи в себе взаємодію об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Духовність визначається В. Сухомлинським як головний принцип життєдіяльності людини, який уможлиблює її особисте і суспільне щастя. Людина, «яка не визначила свого місця в суспільстві, стає особисто нещасливою, а кожен нещасливий – це лихо суспільства» [Сухомлинський, 1976: с. 203].

У своїй роботі «Звичка працювати» педагог писав: «В роки отроцтва звичка працювати об'єднується з осмисленням ролі праці, як важливої духовної потреби. Підліток замислюється над своїм місцем у житті, свідомо прагне виразити свою індивідуальність. У цей період важливо не тільки те, скільки і як працює людина, але й те, що вона думає про працю». Далі Василь Олександрович стверджував, що «Тільки праця у всій своїй багатогранності направлена на пізнання, на світосприйняття, на самовираження, самоствердження особистості в творчості, тільки насичення вільного часу працею, що збагачує духовне життя, може дати людині щастя. Адже без праці людина буде приречена на муки Тантала: в ситуації матеріального багатства він залишиться бідним, і як казав Тарас Шевченко,

«душеубогим». Отже, В. Сухомлинський переконує, що: «Чим більше працює підліток за власним бажанням, тим глибше входить в його духовне життя люба робота, тим більше цінить він вільний час і вміє користуватися ним як джерелом добра і радості».

Педагог вважав за необхідне не тільки в період отрочтва, але й з дитинства широко залучати учнів до різноманітних видів творчої праці. Природно, що виховання працею, на думку вченого, розпочинається за шкільною партою, оскільки навчання є найважчою працею для школяра. «Досягнення в творчій праці – пише В. Сухомлинський у своєму дослідженні «Формування уявлення про вищу мету життя в процесі праці», позначається на всіх сторонах духовного життя дитини. Вони сповнюють її життя радістю, допомагають переборювати труднощі, вселяють упевненість у своїх силах. Чим більших успіхів добила людина в отрочтві і юності, тим конкретніше уявляє вона своє життя в майбутньому».

Василь Сухомлинський стверджував, що саме любов до праці – це прояв духовного життя. «Буденну, одноманітну, звичайну роботу молодь виконує з великим захопленням, якщо в основу її крім значної суспільної мети, покладено ще й цікавий творчий задум. Людина не повинна бути тільки виконавцем праці, а й творцем праці. Виховна мета праці повинна полягати не тільки в тому, щоб виконати певний обсяг роботи, добути певний матеріальний результат, а й у тому, щоб внести в звичні трудові процеси щось нове, підняти працю до ступеня творчості. Духовний розвиток людини досягає високого рівня тоді, коли вона до моменту вступу в пору юності вже матиме певний досвід творчої праці. Дуже важливо, щоб в отрочтві у неї зародилась творча думка, захопила свідомість до праці» [Сухомлинський, 1962: с. 51].

Високу мету виховної роботи В. Сухомлинський вбачав у тому, щоб кожній молодій людині дати моральну, розумову, практичну і психологічну підготовку до творчої праці. Педагог писав: «В естетичному ставленні до процесу і результатів трудової діяльності знаходить свій вияв повнота духовного життя. Людина все більше й більше бачить у праці не тільки матеріально-практичну, а й творчу, духовну цілеспрямованість. Завдяки цьому праця розглядається не тільки як необхідність, але насамперед як вільна діяльність. Чим яскравіше виявлена ця сторона праці, тим більше віддана людина улюбленій справі, тим помітніше місце займає звичайна, здавалося б, непримітна праця в її духовному житті, тим більше прагне вона проникнути в деталі, «секрети» трудової майстерності, тим більше зусиль докладає в подоланні труднощів» [Сухомлинський, 1962: с. 131].

Висновки. Отже, аналіз процесу виховання в учнівській молоді духовності засобами праці в науково-практичній діяльності В. Сухомлинського дозволяє зробити висновок, що, за словами педагога: «Багатство духовного життя людини усвідомлює і переживає лише в тому разі, коли підвищується культура її праці. Критерієм культури праці є поєднання розумових і фізичних зусиль, творчисть. Це одна з найважливіших умов всебічного розвитку людини». Формування духовних цінностей у дитини розпочинається саме в родині і тому надзвичайно цінним подальшим дослідженням є проблема моральних та духовних цінностей сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА

- Бех, 2004 – Бех І. Д. Педагогіка сердечності В. О. Сухомлинського / І. Д. Бех // Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки: зб. наукових праць. Випуск № 8. – Миколаїв : МОУ, 2004. – С. 18.
- Словник української мови, 1971 – Словник української мови: в 11 томах. – Том 2, 1971. – С. 445.

- Сухомилинський, 1976 – Сухомилинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомилинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.1. – С. 55–206.
- Сухомилинський, 1962 – Сухомилинський В. О. Праця і моральне виховання / В. О. Сухомилинський. – К.: Рад. шк., 1962. – С. 51, 131.
- Сухомилинський, 1967 – Сухомилинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомилинський. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 4. – 1976. – 640 с.
- Сухомилинський, 1977 – Сухомилинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомилинський. – Т. 3. – К. : Рад. Школа, 1977. – 707 с.
- Сухомилинський. 1976 – Сухомилинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомилинський // Вибр. твори : в 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 5–402.

REFERENCES

- Bekh, 2004 – Bekh I. D. Pedagogika serdechnosti V. O. Sukhomlynskoho / I. D. Bekh // Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu. Pedagogichni nauky: zb. naukovykh prats. Vypusk № 8. – Mykolaiv : MOU, 2004. – S.18.
- Slovnnyk ukrainskoi movy, 1971 – Slovnnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh. – Tom 2, 1971. – S. 445.
- Sukhomlynskyi, 1976 – Sukhomlynskyi V.O. Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoї osobystosti / V.O. Sukhomlynskyi // Vybr. tv.: u 5 t. – K.: Rad. shk., 1976. – T.1. – S. 55–206.
- Sukhomlynskyi, 1962 – Sukhomlynskyi V.O. Pratsia i moralne vykhovannia / V.O. Sukhomlynskyi. – K.: Rad. shk., 1962. – S. 51, 131.
- Sukhomlynskyi, 1967 – Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory : v 5 t. / V. O. Sukhomlynskyi. – K. : Rad. shk., 1976. – T. 4. – 1976. – 640 s.
- Sukhomlynskyi, 1977 – Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory v piaty tomakh / V. O. Sukhomlynskyi. – Т. 3. – К. : Rad. Shkola, 1977. – 707 s.
- Sukhomlynskyi. 1976 – Sukhomlynskyi V. O. Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoї osobystosti / V.O. Sukhomlynskyi // Vybr. tvory : v 5 t. – K. : Rad. shkola, 1976. – Т. 1. – S. 5–402.

УДК 378.1: 316

DOI 10.31470/2308-5126-2019-45-2-135-141

Світлана Танана,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри професійної освіти
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди».

Svitlana Tanana,
Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor of
the Department of Professional Education,
SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University».

E-mail: tananasvetlana@gmail.com

ORCID 0000-00026088-0738

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТОВАРОЗНАВЦІВ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ ДИСЦИПЛІН ФАХОВОГО СПРЯМУВАННЯ

У статті досліджено теоретичні питання та особливості формування комунікативної компетентності майбутніх товарознавців у процесі засвоєння дисциплін фахового спрямування у закладах вищої освіти. Доведено, що формування комунікативної компетентності майбутніх товарознавців передбачає оволодіння навичками усвідомленого спілкування у межах науково-дослідної, організаційно-управлінської, виробничо-технологічної та професійної галузей, а їх врахування окреслених особливостей сприятиме ефективному формуванню комунікативної компетентності майбутнього товарознавця. Визначено: для ефективного виконання професійної діяльності товарознавці повинні мати не лише інтегровані фахові знання та вміння їх використовувати, а й досконало володіти знаннями гуманітарного циклу, оскільки людина водночас є як суб'єктом, так і об'єктом нерозривно пов'язаного зі спілкуванням процесу управління. Акцентовано на специфічних особливостях формування комунікативної компетентності товарознавців, виявлено взаємозв'язок гуманітарних і фахових дисциплін. Професійні якості, як мобільність, комунікабельність та діловитість майбутніх товарознавців, надзвичайно пов'язані з його професійною успішністю, яка виявляється в багатьох показниках, а саме: у професійній компетентності, постійному фаховому та особистісному зростанні.